

Janusz Krzaczek

"Prawo do obrony w procesie karnym ZSRR", J.I. Stiecowski, Moskwa 1983 : [recenzja]

Palestra 29/12(336), 82-90

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wód. Ogromne ilości złożonych kwiatów na grobie mec. Brzezińskiego były jeszcze jednym dowodem powszechnego uznania i żalu po Jego odejściu.

Pamięć o adwokacie Stefanie Brzezińskim pozostanie na zawsze żywa wśród tych, którzy Go znali.

adw. Zofia Prądyńska
adw. Jadwiga Siemaszkiewicz

RECENZJE

J. I. Stiecowski: *Prawo do obrony w procesie karnym ZSRR*,¹ Wyd. „Progress”, Moskwa 1983, s. 302.

W 1983 roku, ukazała się wydana nakładem moskiewskiego wydawnictwa „Progress” obszerna praca J. Stiecowskiego pt. „Prawo do obrony w procesie karnym ZSRR”.

Praca ta, jak twierdzi w przedmowie do niej autor, jest owocem wieloletnich badań i doświadczeń adwokata-obroncy, zebranych w toku licznych procesów karnych.

J. Stiecowski, kandydat nauk prawnych, docent oraz autor ponad 30 prac z dziedziny radzieckiego prawa procesowego, jak również autor wielu publikacji poświęconych problematyce prawa do obrony w procesie karnym, w tym także książki pt. „Udział adwokata w postępowaniu karnym”, jest od 1956 roku członkiem adwokatury moskiewskiej.

Praca J. Stiecowskiego, pisana również, a może przede wszystkim z myślą o czytelniku zagranicznym i starannie przetłumaczona na język francuski przez W. Worobjowa, jest próbą przedstawienia problematyki dotyczącej prawa do obrony w procesie karnym ZSRR.

Omawiana książka jest podzielona na części i rozdziały, a ponadto zawiera aneks w postaci „Statutu adwokatury w RSFR” oraz „Zasad procedury karnej ZSRR i republik związkowych”, ogłoszonych w Dzienniku Urzędowym Rady Najwyższej ZSRR (Nr 1 z 1959 r., poz. 15).

Pierwsza część pracy, zatytułowana „Ogólna problematyka prawa do obrony”, zawiera 3 następujące rozdziały: 1) Zapewnienie oskarżonemu prawa do obrony jako jedna z demokratycznych zasad radzieckiego postępowania karnego, 2) Zapewnienie oskarżonemu prawa do obrony na tle systemu demokratycznych zasad radzieckiego postępowania karnego, 3) Zapewnienie oskarżonemu prawa do obrony.

Druga część pracy, zatytułowana „Rola obrońcy w radzieckim postępowaniu karnym”, składa się z czterech rozdziałów pod następującymi tytułami: 1) Udział obrońcy w procesie karnym, 2) Sytuacja prawna obrońcy w procesie karnym, 3) Działalność obrońcy w toku postępowania karnego, 4) Specyfika obrony w sprawach nieletnich.

Wreszcie trzecia część pracy, nosząca tytuł „Organizacja adwokatury radzieckiej a zapewnienie oskarżonemu prawa do obrony”, podzielona jest na trzy rozdziały

¹ W oryginale: You. Stetsovski: *Prawo obwiniajomego na kasschitu w SSSR* (na francuskim języku).

noszące tytuły: 1) Organizacyjna i prawna sytuacja kolegów adwokackich, 2) Prawa członków kolegów adwokackich, 3) Obowiązki członków kolegów adwokackich.

W ramach tych rozdziałów autor bardzo szczegółowo zajmuje się zagadnieniami wiążącymi się z tematem, omawia prawo do obrony jako zasadę konstytucyjną oraz jako podmiotowe prawo oskarżonego.

W rozdziale pierwszym, poświęconym ogólnej problematyce prawa do obrony w radzieckim postępowaniu karnym, J. Stiecowski, powołując się na konstytucję ZSRR jako zbiór zasad określających organizację i politykę państwa, wywodzi, że istnieje ścisły związek pomiędzy zasadami prawnymi obowiązującymi w postępowaniu karnym a systemem polityczno-społecznym obowiązującym w państwie, przy czym od rodzaju tego systemu zależą prawa i swobody obywatelskie.

Sytuacja prawna jednostki w państwie i posiadane przez nią gwarancje prawne — a wśród nich również prawo do obrony — są wyrazem stopnia panującej w państwie demokracji. Tak więc, im większe swobody ma zapewnione przez państwo jednostka, tym więcej musi istnieć przepisów prawa, które mają na celu ochronę tych swobód.

Przenosząc te rozważania na grunt postępowania karnego, Stiecowski nie bez racji twierdzi, że przepisy proceduralne dotyczące postępowania karnego, które zapewniają jednostce prawa i swobody obywatelskie, są odzwierciedleniem polityki społecznej państwa oraz stopnia rozwoju demokracji.

W dalszym ciągu tego rozdziału autor przytacza liczne przykłady ilustrujące realizację praw jednostki w procesie karnym, wskazując przy tym na dyrektywy wydane w tym zakresie przez pełny skład Sądu Najwyższego ZSRR oraz na inne orzeczenia tego Sądu. Wynika stąd, że prawo do obrony nie może być tylko prawem formalnym, ale że musi ono rzeczywiście zapewniać uczestnikom postępowania karnego możliwość działania, zmierzającego do ochrony takich podstawowych dóbr obywateli, jak wolność, nietykalność osobista, nienaruszalność miejsca zamieszkania czy niezależność życia prywatnego (tajemnica korespondencji, rozmów telefonicznych oraz komunikacji telegraficznej). Prawo do obrony musi również zapewniać uczestnikom postępowania karnego możliwość takich działań, które zapobiegają wszelkim bezprawnym zamachom na prawa obywatelskie, na honor, godność, życie i zdrowie oraz na wolność osobistą. Działania te nie mogą jednak zmierzać do ochrony interesów jednostki sprzecznych z interesem społecznym.

Autor stwierdza dalej z zadowoleniem, że prawo do obrony w radzieckim postępowaniu karnym jest — szczególnie w ostatnich latach — coraz skuteczniej realizowane, czego przejawem jest również zwiększenie roli adwokata w postępowaniu karnym, wyrażone m. in. w przepisie pozwalającym od 1959 roku na udział obrońcy-adwokata nie tylko w sądowym stadium postępowania karnego, ale również w postępowaniu przygotowawczym. W 1963 roku odpowiednie przepisy proceduralne określiły rodzaj spraw, w których udział obrońcy-adwokata jest fakultatywny, a w 1970 roku — rodzaj spraw, w których udział ten jest obligatoryjny.

„Coraz szerszy zakres prawa do obrony jest podstawową cechą obecnego ustawodawstwa radzieckiego” — stwierdza z naciskiem autor.

Prawo do obrony zawarte w ustawie zasadniczej ZSRR, według której radziecki ustrój społeczny ma na celu rozszerzanie i rozwój swobód obywatelskich (art. 39 Konstytucji ZSRR), znajduje również coraz większe odbicie w radzieckim postępowaniu karnym, zmierzającym do coraz skuteczniejszego wykrywania prawdy materialnej.

J. Stiecowski stwierdza, że państwo radzieckie zapewnia oskarżonemu nie tylko możliwość zgodnego z prawem działania zmierzającego do realizacji jego prawa

do obrony, ale także określa szczegółowo zasady postępowania organów prowadzących postępowanie karne, co również jest przejawem prawa do obrony.

Konstytucyjne prawo do obrony jest zdobyczą społeczną, która ma na celu zagwarantowanie obywatelom ich praw oraz ochronę ich słuszych interesów. Cel ten jest w pełni zgodny z interesem państwa.

Zasada domniemania niewinności oraz podmiotowe prawa oskarżonego są realizowane w postępowaniu karnym m. in. przez możliwość jego osobistego uczestnictwa w procesie, przez wszelkie działania zmierzające do obrony w tym procesie, przez możliwość zapoznania się z aktami sprawy oraz przez zapewnienie oskarżonemu udziału obrońcy (w tym również obrońcy społecznego) w toku postępowania karnego.

W celu zapewnienia oskarżonemu prawa do obrony ustawodawca radziecki zobowiązuje wszystkie organy państwowe powołane do prowadzenia postępowania karnego, żeby udzielały zainteresowanym osobom wszelkich informacji o przysługujących im w tym postępowaniu prawach (art. 27 Zasad). Pominięcie tego obowiązku przez funkcjonariusza prowadzącego postępowanie przygotowawcze, przez prokuratora lub przez sąd pociąga za sobą nieważność postępowania. Dla ilustracji autor podaje przykład orzeczenia, które uległo uchyleniu z tego powodu, że funkcjonariusz prowadzący śledztwo nie poinformował podejrzanego o jego prawie do ustanowienia obrońcy. Inny zaś wyrok został uchylony dlatego, że sąd, ustanawiając obrońcę z urzędu na wniosek oskarżonego, nie poinformował go o możliwości ustanowienia obrońcy z wyboru.

Wreszcie autor konkluduje, że art. 27 Zasad procedury karnej ZSRR i inne normy prawa radzieckiego odpowiadają w zakresie prawa do obrony wielu normom prawnym innych państw, jak również normom ustanowionym w licznych umowach międzynarodowych, których sygnatariuszem jest także Związek Radziecki. Świadczy to dobitnie o przestrzeganiu przez państwo radzieckie praw człowieka i obywatela.

Omawiane przez J. Stiecowskiego (w pierwszej części jego pracy) prawo do obrony w radzieckim postępowaniu karnym oraz przestrzeganie zasad procesowych umożliwiających zainteresowanym osobom realizację tego prawa znane są procedurom karnym wielu krajów europejskich, w tym również polskiemu kodeksowi postępowania karnego. Takie zasady i gwarancje procesowe, jak zasada domniemania niewinności, niezawisłości sędziego, zasada kontradiktoryjności, zasada bezpośredniości, ustności oraz jawności postępowania znajdują również poczesne miejsce w radzieckim postępowaniu karnym i mają ścisły związek z prawem oskarżonego do obrony.

Interesujące dla czytelnika zagranicznego — w tym również dla czytelnika polskiego — mogą być uwagi autora co do realizacji prawa do obrony wynikające ze specyfiki wielonarodowościowego państwa (a co za tym idzie — wielojęzycznego).

W Związku Radzieckim, w skład którego wchodzi 15 republik związkowych, 20 republik autonomicznych, 8 autonomicznych krajów i 10 autonomicznych obwodów, używa się około 130 języków.

Zarówno język, w jakim ogłaszane są zasady postępowania karnego w różnych republikach radzieckich, jak i sam proces karny toczący się w różnych językach narodów radzieckich mają ogromne znaczenie polityczne w tym wielonarodowym państwie.

Konstytucja ZSRR w artykułach 34, 36, 45, 64, 116, 156 i 159 w sposób szczególny podkreśla równość narodów radzieckich wobec prawa oraz prawo tychże narodów do ojczystego języka. Wiąże się to ściśle z obowiązkiem ogłaszania przepisów pra-

wa i innych aktów Rady Najwyższej ZSRR we wszystkich językach narodów radzieckich. Ma to oczywisty związek z prawem do obrony oskarżonego w radzieckim postępowaniu karnym. Należy podkreślić, że Związek Radziecki zobowiązał się do poszanowania i przestrzegania tego obowiązku w Akcie Końcowym Europejskiej Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Helsinkach.

W tym samym Akcie Końcowym, zobowiązującym państwa-sygnatariuszy do przestrzegania umów międzynarodowych dotyczących poszanowania praw człowieka zgodnie z ustaleniami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych oraz zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka, Związek Radziecki w całej pełni uznał zasadę wyrażoną w art. 11 Deklaracji Praw Człowieka, która głosi, że żadna osoba podejrzana czy oskarżona o popełnienie przestępstwa nie może być uznana za winną, dopóki wina nie zostanie jej w sposób niezbity udowodniona w toku jawnej rozprawy sądowej, w której osobie tej zapewni się wszelkie możliwe środki zmierzające do jej obrony. Świadczy to w sposób oczywisty o istnieniu i przestrzeganiu zasady domniemania niewinności w radzieckim postępowaniu karnym, czemu również bardzo dużo miejsca poświęca w swej publikacji autor.

Znacznie mniej znaną instytucją w proceduralnych przepisach karnych innych krajów jest udział w radzieckim postępowaniu karnym przedstawicieli opinii publicznej, czyli tzw. czynnika społecznego.

Udział czynnika społecznego w postępowaniu karnym J. Stiecowski również wiąże ściśle z prawem oskarżonego do obrony. Przedstawiciele organizacji społecznych oraz kolektywów pracowniczych mogą — stosownie do przepisów radzieckiego postępowania karnego wydanych na podstawie Konstytucji ZSRR — uczestniczyć zarówno w procesie cywilnym jak i karnym. Czynniki społeczne mogą uczestniczyć w radzieckim procesie karnym bądź jako obrońca społeczny, bądź też jako oskarżyciel społeczny. Jest on wybierany przez organizacje społeczne albo przez kolektywy pracownicze, działające w miejscu pracy, w zakładzie naukowym, w którym oskarżony studiuje, albo w miejscu zamieszkania oskarżonego.

Ustawa nie określa rodzaju spraw, w których powinien występować czynnik społeczny. Praktyka wykazuje jednak, że bierze on zazwyczaj udział w sprawach rozpoznawanych przez sąd pierwszej instancji.

Z wnioskiem o powołanie do uczestnictwa w sprawie obrońcy społecznego może wystąpić obrońca oskarżonego, którym jest adwokat. W żadnym jednak razie nie może powołać ani obrońcy, ani oskarżyciela społecznego sąd, który rozpoznaje sprawę.

Sąd Najwyższy RSFRR wypowiedział się w pełnym składzie, że sugestia sądu co do konieczności udziału obrońcy lub oskarżyciela społecznego w procesie przesądzałyby o stanowisku tego sądu, jakie zamierza on zająć w rozstrzygnięciu sprawy. Wobec tego — jak głosi orzeczenie Sądu Najwyższego — decyzję w kwestii składania wniosków o powołanie obrońcy lub oskarżyciela społecznego należy pozostawić adwokaturze i prokuraturze.

Udział czynnika społecznego w procesie karnym jest kwestią mocno dyskusyjną (czego jednak autor omawianej pracy zupełnie nie podnosi), a to tym bardziej, gdy się zważy, że w toku procesu, jeśli wymaga tego interes społeczny, istnieje możliwość zmiany roli obrońcy społecznego w rolę oskarżyciela społecznego. W takiej więc sytuacji ta związana z prawem do obrony instytucja procesowa nie tylko przestaje istnieć jako gwarancja — jak twierdzi autor — obrony oskarżonego, lecz wręcz zwraca się przeciwko niemu. Wprawdzie w wypadku takim oskarżony może ustanowić obrońcę-adwokata z wyboru, ale nie jest to według przepisów radzieckiego postępowania karnego obowiązkowe. Jedynie art. 49 ust. 1

kodeksu postępowania karnego RSFRR przewiduje w takich wypadkach obowiązkową obronę podjętą przez adwokata.²

W rozdziale drugim swojej pracy J. Stiecowski zajmuje się udziałem obrońcy-adwokata w radzieckim postępowaniu karnym. Słusznie wywodzi, że jednym z ważniejszych przejawów realizacji prawa oskarżonego do obrony jest udział adwokata w postępowaniu karnym, który pomaga zarówno podejrzanemu jak i oskarżonemu w ochronie jego praw oraz słusznym interesów — stosownie do przepisów ustawy.

Wielka waga, jaką przywiązuje ustawodawca radziecki do roli i udziału adwokata w procesie karnym, przejawia się m. in. w tym, że nieobecność obrońcy-adwokata w sprawie, w której udział jego jest obowiązkowy, powoduje nieważność postępowania.

Jakie warunki muszą być spełnione, żeby adwokat stał się uczestnikiem postępowania karnego jako obrońca oskarżonego? Warunkiem takim jest przede wszystkim zgłoszone w tej mierze żądanie oskarżonego. Art. 48 kodeksu postępowania karnego RSFRR i odpowiednie artykuły kodeksów postępowania karnego innych republik związkowych stanowią, że organy prowadzące postępowanie przygotowawcze, a także sąd, przed którym toczy się sprawa, obowiązane są na żądanie podejrzanego czy oskarżonego zapewnić mu obronę prowadzoną przez adwokata. Oznacza to, że podejrzany czy oskarżony może ustanowić swego obrońcę z wyboru, jak również — w sytuacji gdyby z jakichkolwiek powodów nie mógł tego uczynić — przysługuje mu prawo żądania, by sąd ustanowił mu obrońcę z urzędu. W wypadkach takich, na wniosek organów prowadzących postępowanie przygotowawcze oraz na wniosek sądu, adwokatura wyznacza podejrzanemu lub oskarżonemu obrońcę spośród swych członków.

Artykuł 22 Zasad postępowania karnego ZSRR wylicza szczegółowe wypadki, w których udział obrońcy-adwokata zarówno w postępowaniu przygotowawczym, jak i w stadium postępowania sądowego jest konieczny. Dotyczy to przede wszystkim spraw prowadzonych przeciwko nieletnim, osobom głuchym lub niemym oraz przeciwko osobom niewidomym albo przeciwko tym wszystkim osobom, które same nie mogą podjąć się swej obrony z powodu innych ułomności fizycznych lub psychicznych niż wyżej wymienione. Również w sprawach prowadzonych w nie znanym podejrzanemu lub oskarżonemu języku oraz w sprawach, w których oskarżonemu grozi kara śmierci, obrona prowadzona przez adwokata jest obowiązkowa.

Ustawodawstwo innych republik związkowych również szczegółowo wymienia wypadki, w których udział adwokata jako obrońcy jest obowiązkowy. Między innymi art. 49 kodeksu postępowania karnego RSFRR stanowi, że udział adwokata jako obrońcy oskarżonego jest obowiązkowy także w tych sprawach, w których występuje oskarżyciel publiczny lub społeczny, leży to bowiem w interesie wymiaru sprawiedliwości, związanym tak ściśle przestrzeganiem zasady kontrydiktoryjności. Wreszcie udział adwokata jako obrońcy oskarżonego jest obowiązkowy w postępowaniu toczącym się przeciwko osobom, co do których istnieje podejrzenie, że z powodu niedorozwoju umysłowego nie będą mogły samodzielnie prowadzić swojej obrony.

W odróżnieniu od funkcjonariusza prowadzącego postępowanie przygotowawcze czy też w odróżnieniu od sędziego, którzy nie mogą prowadzić spraw przeciwko

² Beata Bieńkowska: Prawo oskarżonego do obrony w państwach socjalistycznych (Na tle pracy zbiorowej wydanej przez Akademię Nauk ZSRR pt. „Prawo obwiniajonego na zaszczytu w socjalistycznym ugodownym procesie” — Moskwa 1983, s. 285 — artykuł dyskusyjny), „Palestra” nr 7—8 z 1985 r., s. 132—143.

osobom im bliskim, adwokat może się podjąć obrony swych krewnych, powinowatych czy też swoich przyjaciół.

Ustawa o adwokaturze w ZSRR, ogłoszona w dniu 30 listopada 1979 roku, wylicza szczegółowo wypadki, w których adwokat nie może się podjąć obrony. Między innymi są to sprawy, w których adwokat brał udział jako funkcjonariusz prowadzący postępowanie przygotowawcze albo jako prokurator lub sędzia czy też jako biegły, tłumacz bądź świadek. Adwokat nie może się podjąć obrony także w tych sprawach, w których w wymienionym wyżej charakterze występuje jego krewni lub powinowaci.

Kodeks postępowania karnego Ukraińskiej Republiki Radzieckiej stanowi, że roli obrońcy nie może się podjąć adwokat, który uczestniczył w sprawie jako oskarżyciel społeczny lub prokurator albo który był przesłuchany w tej sprawie jako świadek (art. 61). Dalej, przepisy o adwokaturze Litewskiej Republiki Radzieckiej głoszą, że adwokat nie może się podjąć obrony w sprawie, w której bierze udział inny adwokat z nim spokrewniony lub powinowany, jeżeli reprezentuje on osobę, której interesy kolidują z interesami osoby zwracającej się do adwokata z prośbą o podjęcie w tejże sprawie jej obrony (art. 34). Motywy tych przepisów są oczywiste i nie wymagają szerszego komentarza.

Z wyjątkiem wymienionych wyżej wypadków adwokat nie może w zasadzie odmówić podjęcia się obrony swego klienta, albowiem — jak głosi postanowienie Konstytucji ZSRR — adwokatura jest powołana do udzielania pomocy prawnej i tylko z ważnych przyczyn adwokat może tej pomocy odmówić.

Bardzo ważna rola — co zasługuje na szczególne podkreślenie — przypada adwokatowi w radzieckim postępowaniu karnym w sprawach prowadzonych przeciwko nieletnim. W sprawach tych udział adwokata jest obowiązkowy nie tylko w stadium postępowania sądowego, ale również w toku całego postępowania przygotowawczego.

Wreszcie ostatnią, trzecią część swojej pracy, tj. rozdział trzeci, poświęca autor organizacji adwokatury radzieckiej. Organizacja ta ma na celu przede wszystkim realizację prawa oskarżonego do obrony w postępowaniu karnym.

Jak wszystkie organizacje społeczne w ZSRR, kolegia adwokackie mają prawo samodzielnego stanowienia o swych sprawach wewnętrznych. Prawo to zapewnia im ustawa, a realizację tego prawa zapewniają organy kolegiów adwokackich. Organy te są wybierane, konstytuowane i kontrolowane przez wszystkich członków adwokatury. Wszyscy zaś członkowie adwokatury są zobowiązani do respektowania decyzji wydanych przez wybrane organy.

Kolegia adwokackie nie są finansowane przez państwo. Wszelkie koszty związane z ich działalnością pokrywane są z własnych środków adwokatury, uzyskiwanych z wpłat klientów za udzielaną im pomoc prawną.

Kolegia adwokackie są instytucjami mającymi osobowość prawną. Grupują one adwokatów republiki związkowej lub autonomicznej, kraju albo miasta. Mają one swoje organy, przy czym w ich skład wchodzi biura pomocy prawnej (odpowiedniki zespołów adwokackich w Polsce). Kolegia adwokackie są tworzone na wniosek grupy założycielskiej składającej się z osób, które ukończyły wyższe studia prawnicze, albo z inicjatywy organu ustawodawczego i wykonawczego terenowej rady delegatów ludu pracującego. Odpowiedni w tej mierze wniosek składany jest ministrowi sprawiedliwości republiki związkowej, który w razie wyrażenia zgody na utworzenie kolegium przedstawia ten wniosek radzie ministrów republiki autonomicznej albo komitetowi wykonawczemu rady delegatów ludu pracującego kraju, okręgu lub miasta — w celu zatwierdzenia i zarejestrowania wniosku.

Najwyższym organem kolegiów adwokackich jest Zgromadzenie Ogólne (Zjazd)

ich członków. Organem wykonawczym jest prezydium kolegów adwokatów, a organem kontroli finansowej — komisja kontroli.

Stosownie do art. 4 ustawy o adwokaturze w ZSRR, prezydium kolegium adwokatów i komisja kontroli są wybierane w głosowaniu tajnym, co świadczy o niezależności ustroju adwokatury radzieckiej.

Każdy członek kolegium adwokackiego wykonuje zawód w biurze pomocy prawnej. O działalności i rozmieszczeniu biur pomocy prawnej decyduje prezydium kolegów adwokackich w porozumieniu z komitetem wykonawczym rady delegatów ludu pracującego okręgu, obwodu lub miasta.

Zawód adwokata w ZSRR — pisze J. Stiecowski — ma charakter wolnego zawodu, albowiem stoi otworem dla wszystkich prawników, którzy chcą ten zawód wykonywać i wykażą się stosownymi kwalifikacjami. Zawód ten jest wolny również dlatego, że adwokat działa i pracuje w warunkach maksymalnej niezależności. Z drugiej jednak strony, ponieważ adwokat wykonując czynności zawodowe w procesie cywilnym lub karnym, a także udzielając obywatelom pomocy prawnej w innym zakresie sprawuje również funkcję publiczną, przeto zachodzi konieczność sprawowania nadzoru nad działalnością adwokatury przez państwo.

Stosownie do przepisów ustawy o adwokaturze w ZSRR generalny nadzór nad działalnością adwokatury sprawuje państwo przez Ministra Sprawiedliwości ZSRR. Nadzór ten wyraża się w tym, że Rada Najwyższa ZSRR i rady najwyższe republik związkowych określają sytuację prawną oraz zadania adwokatury, jak również określają warunki, które muszą spełniać osoby zamierzające wykonywać zawód adwokata. Organy te określają również prawa i obowiązki adwokatów. Nadzór państwa nad działalnością adwokatury wyraża się również w wydawaniu przez państwo aktów prawnych dotyczących adwokatury i jej działalności. Akty te wydają najwyższe organy władzy państwowej ZSRR oraz republik związkowych.

Minister Sprawiedliwości ZSRR sprawuje nadzór nad przestrzeganiem przez kolegia adwokackie przepisów ustawy o adwokaturze w ZSRR oraz ustaw o adwokaturze republik związkowych, jak również innych aktów prawnych o działalności adwokatury. Minister Sprawiedliwości ZSRR ustala również sposób wynagradzania za pomoc prawną dla ludności w porozumieniu z zainteresowanymi organami administracji państwowej, a ponadto wynagradzania za pracę adwokatów. Ogłasza także zalecenia metodologiczne dotyczące działalności adwokatury oraz wykonuje inne zadania związane z generalnym kierownictwem adwokatury (art. 16 ustawy o adwokaturze w ZSRR z dnia 30 listopada 1979 r.).

Na zakończenie swojej książki J. Stiecowski omawia krótko zagadnienia związane z odpowiedzialnością cywilną i karną adwokatów oraz z obowiązkiem zachowania przez nich tajemnicy zawodowej.

Według ustawodawstwa radzieckiego stronami umowy o świadczenie pomocy prawnej są obywatel—klient i cała adwokatura, a nie klient i pojedynczy adwokat. Umowa o świadczenie pomocy prawnej przez adwokata jest zawierana z klientem przez dyrektora biura pomocy prawnej, który działa z upoważnienia prezydium kolegium adwokatów.

Rozdział 35 kodeksu cywilnego RSFRR zatytułowany: „O umowach”, nie przewiduje odpowiedzialności materialnej kolegów adwokackich wobec klientów. Za wszelkie zaniedbania związane z wykonywaniem czynności zawodowych adwokatociągany jest przez swoje władze korporacyjne tylko do odpowiedzialności dyscyplinarnej. Sama zaś odpowiedzialność karna adwokatów jest w świetle ustawodawstwa radzieckiego taka sama jak odpowiedzialność karna wszystkich obywateli. Autor dla przykładu podaje, że jeżeli adwokat w związku z wykonywaniem zawodu spowoduje złożenie fałszywych zeznań albo dokonanie do akt prowadzonej sprawy

wpisu niezgodnego z prawdą, ponosi odpowiedzialność karną na zasadach ogólnych.

Obowiązek zachowania przez adwokatów tajemnicy zawodowej określają przepisy art. 7 ustawy o adwokaturze w ZSRR, art. 72 kodeksu postępowania cywilnego RSFRR i art. 61 kodeksu postępowania karnego RSFRR. Obowiązek ten dotyczy wszelkiego rodzaju pomocy prawnej świadczonej przez członków kolegiów adwokackich. Instytucja tajemnicy zawodowej adwokata jest według ustawodawstwa radzieckiego nie tylko koniecznością wynikającą z ochrony praw i interesów obywateli, ale także koniecznością wynikającą z troski państwa radzieckiego o to, aby pomoc prawna udzielana obywatelom przez adwokatów była właściwa i pełna. Brak zaufania do adwokatury ze strony obywateli byłby ponadto sprzeczny zarówno z interesem państwa, jak i z interesem wymiaru sprawiedliwości.

Stosownie do postanowień Konstytucji ZSRR życie prywatne obywateli jest pod ochroną prawa (art. 56). Również więc pod ochroną prawa znajduje się tajemnica zawodowa. Dotyczy to zresztą nie tylko tajemnicy zawodowej adwokatów, albowiem obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej mają również np. lekarze lub farmaceuci. Naruszenie tajemnicy zawodowej wkraczałoby w sferę nietykalności życia prywatnego obywateli i dlatego jej prawna ochrona jest w całej pełni uzasadniona.

Również ustawa o notariacie państwowym w ZSRR zastrzega w art. 7 zachowanie tajemnicy aktów notarialnych. Tak samo przepisy prawne ZSRR oraz republiki związkowych o małżeństwie i rodzinie zastrzegają tajemnicę adopcji, a ujawnienie tej tajemnicy powoduje odpowiedzialność karną na podstawie art. 124 kodeksu postępowania karnego RSFRR.

Konsekwencją przepisów o zachowaniu tajemnicy zawodowej przez adwokatów są przepisy art. 61 kodeksu postępowania cywilnego RSFRR i art. 72 kodeksu postępowania karnego RSFRR, z których wynika, że adwokat nie może być w żadnym razie przesłuchiwany na okoliczności, o których dowiedział się w związku z wykonywaniem czynności zawodowych.

Instytucja tajemnicy zawodowej adwokata jest więc wyrazem porządku publicznoprawnego, mającego na celu nie tylko ochronę interesów obywateli, ale również ochronę wymiaru sprawiedliwości. Autor podkreśla przy tym, że obowiązek zachowania przez adwokata tajemnicy zawodowej nie ustaje nawet po wygaśnięciu unowoty pełnomocnictwa.

Praca J. Stiecowskiego nie pretenduje — co sam autor z naciskiem podkreśla — do całościowego przedstawienia problematyki związanej z prawem do obrony ani do przedstawienia wszystkich poglądów na ten temat przedstawicieli radzieckiej nauki prawa. Wydaje się również, że praca ta — wbrew zapowiedzi jej autora w przedmowie — nie ma również charakteru badawczego. J. Stiecowski nie pokusił się nawet o porównawcze opracowanie omawianej problematyki z ustawodawstwem chociażby innych krajów socjalistycznych (wyjawszy dość skromne porównania dotyczące ustawodawstwa niektórych republik radzieckich). Należy jednak mimo to z uznaniem podkreślić, że jego praca jest obszerną, rzetelną i bardzo potrzebną informacją dla tych czytelników, którzy interesują się omawianą w tej pracy problematyką, a szczególnie dla czytelników spoza kręgu krajów socjalistycznych, którzy na temat ustawodawstwa radzieckiego w ogóle, a na temat prawa oskarżonego do obrony w radzieckim postępowaniu karnym w szczególności, mają informacje niekompletne, a często również zniekształcone.

Patrząc więc na pracę J. Stiecowskiego z tego punktu widzenia, należy ją uznać

za bardzo pożyteczną, pozwala ona bowiem czytelnikowi wyrobić sobie pogląd na najistotniejsze radzieckie zasady konstrukcyjne i ustawodawcze, które zapewniają oskarżonemu prawo do obrony, i dlatego praca ta spełnia w sumie pokładane w niej nadzieje autora.

Janusz Krzaczek

NACZELNA RADA ADWOKACKA

A. UCHWAŁA

Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 26 października 1985 r. w sprawie założeń do programu działania samorządu adwokackiego do końca bieżącej kadencji

Naczelna Rada Adwokacka, po wysłuchaniu głosów w dyskusji, uznaje, że rezolucja podjęta w dniu 21 września 1985 r. w Warszawie przez przedstawicieli aktywu samorządowego i społeczno-politycznego adwokatury stanowi podstawę założeń do programu działania samorządu adwokackiego do końca bieżącej kadencji. W związku z tym Naczelna Rada Adwokacka uchwala i zaleca:

I

1) Podjęcie intensywnych starań o integrację środowiska adwokackiego w duchu tolerancji i wzajemnego zrozumienia, realizacji idei porozumienia narodowego w atmosferze poszanowania praworządności i demokracji w socjalistycznym Państwie Polskim;

2) doskonalenie zasad wykonywania zawodu adwokackiego w ramach kształcenia i wychowywania aplikantów adwokackich oraz osiągania coraz wyższego poziomu w świadczeniu pomocy prawnej przez adwokatów. Ta dziedzina działalności powinna mieć charakter trwały, metodyczny i konsekwentny przy uwzględnieniu faktu, że jakiegokolwiek zaniedbania w tym zakresie godzą w samą podstawę istnienia naszego zawodu. W tym celu zobowiązuje się Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej do opracowania planu sympozjów ogólnopolskich zarówno dla adwokatów jak i aplikantów adwokackich oraz zleca się okręgowym radom adwokackim opracowanie analogicznych planów w ramach Izb;

3) czuwanie nad poziomem etyki zawodowej i godności zawodu. Zadanie to powinno być realizowane przede wszystkim przez wpajanie szacunku dla tych wszystkich zasad, które składają się na pojęcie ethosu adwokackiego, ale również przez sprawniejsze i skuteczniejsze działania dyscyplinujące. W tym zakresie należy uznać za celowe przeprowadzanie przez okręgowe rady adwokackie obowiązkowego szkolenia dotyczącego zasad wykonywania zawodu i etyki — w szczególności dla osób nowo wpisywanych na listę adwokatów;

4) ostateczne opracowanie zasad polityki kadrowej w adwokaturze przez skonkretyzowanie zasad wpisu na listę adwokatów i aplikantów adwokackich, przyjęcie do zespołów adwokackich, wyznaczania siedzib, ich przenoszenia, skreślenia z listy adwokatów i aplikantów adwokackich, przyjęcie na aplikację adwokacką oraz egzaminów adwokackich;